

Utbildningsformen folkhögskola – Bakgrund och utmaningar

Folkhögskolan har alltid funnits i spänningsfältet mellan självständighet och statlig styrning. Man har hävdat sin frihet – varje folkhögskolas rätt att utveckla sina arbetsformer och pedagogik. Samtidigt har folkhögskolorna finansierats av det offentliga, med statliga anspråk på insyn och styrning som följd. År 2014 beslutade riksdagen om ett eget mål för stödet till folkbildningen och att folkhögskolan är en egen utbildningsform i det svenska utbildningssystemet. Beslutet erkänner folkhögskolans självständiga roll i utbildningslandskapet.

I denna artikel diskuteras bakgrund till och konsekvenser av beslutet om folkhögskolan som en egen utbildningsform. Det görs genom en återblick på folkhögskolans utveckling, med avstamp i 1970-talets säregna mix av pedagogiska experiment och statlig detaljstyrning. Vidare till 1990-talets radikala förändring av statlig folkbildningspolitik och fram till nutidens utmaningar. Genom tiden löper också frågan om vem som ska företräda utbildningsformen folkhögskola i samhället. Var finns den samlade kraften i Folkhögskolesverige?

Avslutningsvis riktas blickarna framåt. Vad väntar närmast för folkhögskolan? Vilka är omvärldens utmaningar? Hur formas relationer kring demokrati, kultur och utbildningssamhälle, till civilsamhälle och det offentliga? Kan självständigheten och friheten tas för given? Och vad händer med folkhögskolans särart, människosyn och demokratiska arv? Frågorna är många. Svaren inte givna. Högst sannolikt är i varje fall att folkhögskolan även framöver kommer att befinna sig i spänningsfältet mellan frihet och styrning.

Folkhögskolan är i dag en egen utbildningsform inom det svenska utbildningssystemet. Beskrivningen av folkhögskolan som en egen utbildningsform formulerades i den folkbildningspolitiska propositionen 2014, *Allas kunskap – allas bildning* (SOU 2013/14:72) och verifierades av riksdagen samma år. Beslutet kan ses som kulmen på en dynamisk utveckling där frågan växt fram i ett samspel mellan folkhögskolans olika företrädare och företrädare för regeringen. Fast folkhögskolan har väl i 150 år varit en egen form av utbildning, kanske någon undrar. Det stämmer i viss mån, men utan att folkhögskolan riktigt definierats eller tydligt relaterats till olika skolformer inom utbildningssystemet.

I den här artikeln diskuteras vad som menas med folkhögskolan som egen utbildningsform. För begreppet *utbildningsform* finns nämligen ingen given definition. När folkhögskolan nu etableras som en utbildningsform i det svenska utbildningssystemet är det alltså inte helt klart vad det innebär. Texten ska ses i det perspektivet – att med ett prövande förhållningssätt närma oss en fråga utan givet svar. *Skolform* definieras däremot i Nationalencyklopedin som en "organisationsform inom skolväsendet." Begreppet omfattade tidigare folkskola, läroverk och yrkesskola och numera grundskola, gymnasieskola och specialskola. En viktig distinktion i skillnaden mellan skolformerna är kopplad till skolans roll som obligatorisk eller frivillig, allmän eller urvalsskola samt vilken nivå utbildningen ligger på. Skollagen anger vilka ramar som gäller för de olika skolformerna inom skolväsendet. Det finns många beskrivningar av svensk folkhögskola och dess särart. Under lång tid har folkhögskolans pedagogik och arbetsformer framhållits vara det som gör folkhögskolan "särskild". Men, som vi visar längre fram, finns det flera faktorer som ger folkhögskolans dess särart.

Vi som skriver kan sägas vara policypraktiker, genom att vi är och har varit verksamma inom folkhögskolan, både som praktiker och i mer övergripande roller, där vår bas är bland rörelsefolkhögskolorna. Engagemang inom Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO) bildar även det utgångspunkt för artikeln. RIO är och har varit en policyskapande aktör i frågan om folkhögskolans roll och position i samhället, och även en aktör i framväxten av folkhögskolan som egen utbildningsform.

När vi här söker motiv och bakgrund för att beskriva hur utbildningsformen folkhögskola växt fram, relateras till både tidsmässiga och kontextuella aspekter. Den tidsmässiga avgränsningen tar avstamp i 1970-tal, 1990-tal samt tiden kring beslutet om folkhögskolan som egen utbildningsform 2014. Texten har fokus i brytpunkten mellan folkhögskolornas autonomi och statens styrmekanismer. Vi refererar till frågeställningar och skeenden i tiden, som en relief till det kommande beslutet. Vi söker inte beskriva en allmän utveckling av folkhögskolan under de olika tidsavsnitten. Den kontextuella aspekten, i sin tur, belyser för varje tidsnedslag händelser och processer utifrån följande frågor:

– **Inifrån och ut.** Vilka utvecklingstendenser kan spåras inifrån folkhögskolan i form av agerande av folkhögskolan och dess företrädare, vilka ståndpunkter har funnits och vilka trender går att skönja?

– **Utifrån och in.** Vilka signaler och vilken styrning har kommit utifrån och in i folkhögskolan, främst i statliga utredningar och i riksdagsbeslut?

I ett avslutande avsnitt summerar vi utvecklingen. Vi dristar oss även till att lyfta fram några tankar om framtiden och frågeställningar som vi menar måste hållas vid liv i diskussionen om utbildningsformen folkhögskola. Mer tid behöver självfallet förflyta innan vi klart kan se utvecklingslinjer i det som sker i närtid, och bedöma enskilda skeendens långsiktiga inverkan. I det avseendet är detta ett tidspräglad dokument.

1970-talet – inre frihet och statlig reglering

1970-talet präglades av de radikala strömningar som hade inletts redan under decenniet innan, med engagemang för internationell solidaritet och mot kolonialism, ungdomsrevolter och en växande kritik mot konsumtionssamhälle och miljöförstöring. Detta påverkade också samhällsdebatten om skola och pedagogik. Auktoriteter och hierarkier utmanades. I skolans värld ifrågasattes den klassiska förmedlingspedagogiken. Många krävde en helt betygsfri skola. Alternativa sätt för undervisning lyftes fram med frigörande pedagogik, dialogpedagogik och erfarenhetsbaserad undervisning som några av många pedagogiska begrepp och metoder som diskuterades.

1970-talet – inifrån och ut

Folkhögskolan har alltid påverkats och utvecklats av dess lärare och rektorer. Under 1970-talet tydliggörs detta genom flera starka profiler bland rektorer och en aktiv kår lärare organiserade i SFHL, *Sveriges folkhögskollärares lärarförbund* (numera *Förbundet Folkhögskollärarna*). Det är främst SFHL som utformar ståndpunkter om folkhögskolans utveckling. Tillsammans med engagerade folkhögskoleinspektörer och ansvariga enheter inom Skolöverstyrelsen utgör SFHL en bärande struktur för folkhögskolan. Det är knappast en överdrift att påstå att den pedagogiska debatten inom folkhögskolesverige är livaktig under 1970-talet. Tidsandan, med politisk radikaliserings och ett starkt samhällsengagemang, påverkar både diskussionerna om, och undervisningsformerna inom, folkhögskolan. Många folkhögskolor vänder också blickarna mot tredje världen, vilket leder till kurser

med global inriktning, ofta kopplade till konkreta internationella samarbetsprojekt. Mer formella uttryck för opinion och perspektiv inifrån folkhögskolesverige kanaliseras genom SFHL där debatt och diskussion alltid funnits, i form av så kallade "folkhögskolemöten" med deltagare från olika folkhögskolor och genom tidskriften *Folkhögskolan*.

År 1970 etableras en särskild folkhögskoleläraryrkesutbildning vid Linköpings universitet. Med en egen läraryrkesutbildning tydliggörs och förstärks folkhögskolans status, särart och identitet. Med folkhögskolläraryrkesprogrammet infinner sig ytterligare en struktur och aktör med inverkan på folkhögskolans utveckling. Lärare verksamma vid folkhögskolläraryrkesprogrammet blir tillsammans med föreningen *Progressiv folkhögskola* starka röster "inifrån" folkhögskolan. Det så kallade PUFF-projektet (pedagogisk utveckling för folkhögskola), baserat vid Linköpings universitet, ger ut flera rapporter och analyser av pedagogisk verksamhet vid folkhögskolor. Projektet kom att ge ytterligare bränsle till pedagogisk utveckling och diskussion under denna tidsperiod.

Föreningen *Progressiv folkhögskola* spelar en viktig roll i SFHL för frågan om folkhögskolans rötter i allmän medborgerlig bildning, alltså att folkhögskolan ska fortsätta hävda ett bildningsuppdrag som är vidare än ren instrumentell utbildning. Tillsammans med *Sveriges folkhögskolors elevförbund*, (SFEF), driver SFHL en kamp om portalparagraferna i 1977 års folkhögskoleförordning som man också vinner. Det innebär att förordningen betonar folkhögskolans bildningsuppdrag och studerandes medvetenhet, kritiska omdöme och möjlighet att påverka arbetsliv och samhälle (Runesson 2010).

SFHL intog även en aktiv roll visavi 1973 års folkhögskoleutredning som präglas starkt av samtidens diskussion och debatt om dialogpedagogik, tema- och projektstudier och undervisningens roll. Utredningen lägger stor vikt vid folkhögskolans inre demokrati med egen styrelse, lärarråd och kursråd vilket också återspeglas i folkhögskoleförordningen 1977 (Mustel, 2002).

1970-talet – utifrån och in

Under 1970-talet genomförs flera statliga utredningar som berör folkhögskolan, främst huvudbetänkandet och slutbetänkandet för 1973 års folkhögskoleutredning (SOU 1976:16, SOU 1977:8). Generellt tillskrivs folkhögskolan stort förtroende, med den primära uppgiften att "främja allmän medborgerlig bildning" (Folkhögskoleförordningen 1977:551). En annan viktig aspekt är att deltagarens personliga utveckling sätts i centrum. Folkhögskolan ska även öppna sig och ta intryck utifrån. Pedagogiken ska anpassas till övriga samhällets utveckling.

Under 1970-talet var det statliga regelsystemet för folkhögskolorna betydligt mer detaljerat. I folkhögskoleförordningen från 1977 anges exempelvis hur skolornas styrelser och lärarråd ska organiseras och vilka uppgifter de ska ha. Lärarrådets funktion är central och "bär" det pedagogiska arbetet på skolorna. En avgörande skillnad jämfört med nu är att folkhögskolläraryrkesfunktionerna då var statligt reglerade. Samtidigt poängteras folkhögskolans frihet som består i varje folkhögskolas möjlighet att självständigt forma sitt kursutbud, utforma kursplaner och prioritera olika målgrupper.

En avgörande faktor för folkhögskolans pedagogiska miljö tillskrivs internatet. Trots detta förutspår folkhögskoleutredningen att internatboendet i framtiden inte kommer att vara ett av folkhögskolans kännetecken. Ett starkt uttalande kan tyckas, i synnerhet då 106 av Sveriges 108 folkhögskolor vid den här tiden erbjuder internat.

Internatet ingår (då som nu) i det som kan benämnas som bildningsmiljö, där lärandet inte bara sker i klassrummet utan i skiftande miljöer och i möten mellan människor. Förhoppningen är att

pedagogiken tillsammans med bildningsmiljön ska innebära att individen efter tiden på folkhögskolan kan gå ut i livet – och yrkeslivet – rustad med allmänbildning och medborgaransvar.

Folkhögskolans studieomdöme, enligt den fyrgradiga omdömesskalan, har funnits sedan 1958. Under 1970-talet gjorde dåtidens statliga utredningar bedömningen att studieomdömet på sikt skulle kunna avskaffas. Detta ska ses i ljuset av den allmänna utbildningspolitiska debatten. En helt betygsfri skola sågs av många som eftersträvansvärt – och var en åsikt som framfördes av samtliga dåvarande riksdagspartiers ungdomsförbund, utom moderaternas.

Utbildningsklyftorna var stora. Det är därför knappast förvånande att folkhögskolornas möjligheter och kapacitet att nå olika och nya målgrupper betonas i de statliga utredningarna. Här nämns förvärvsarbetande som kan kombinera arbete med studier på folkhögskola. Gruppen personer med funktionsvariationer – eller handikappade med den tidens språkbruk – lyfts särskilt fram. En tredje grupp som betonas är invandrare.

Folkhögskolan anses ha stora möjligheter att verka inom det kulturpolitiska fältet. Den innebörd som begreppet kultur ges under 1970-talet, bland annat genom 1974 års kulturpolitiska beslut, rymmer mer än konst och estetisk verksamhet. Kultur relateras till människans sätt att uppfatta verkligheten och kunna uttrycka förståelse och tolkning av andra människors upplevelse av den. Folkhögskolornas stora betydelse för folkrörelserna framhålls i 1970-talets statliga utredningar. Cirka hälften av folkhögskolorna har folkrörelser som huvudmän och rörelsefolkhögskolorna ses som viktiga centra för lärande och utveckling inom folkrörelserna.

1990-talet – självförvaltning och rollförändringar

1990-talet innebär betydande strukturförändringar i det svenska utbildningssystemet. Grund- och gymnasieskolan kommunaliseras, elevernas fria skolval införs och genom den fria etableringsrätten öppnas en marknad med friskolor och profilerade kommunala skolor. Utbildningspolitiken präglas också av den ekonomiska krisen under decenniets första hälft. Åtstramningar och sparbetning drabbar alla samhällssektorer, även skolan.

Decenniets senare hälft innebär en expansion av den kommunala vuxenutbildningen och medför även en utbyggnad av folkhögskolan. Det sker främst inom ramen för Kunskapslyftet, den stora satsning på vuxenutbildning som genomförs 1997-2002.

1990-talet – utifrån och in

För 1990-talet börjar vi beskrivningen utifrån och in. 1991 sker nämligen den mest genomgripande förändringen av svensk folkbildningspolitik på flera decennier. I korthet innebär den dels att folkbildningens organisationer genom en form av självförvaltning anförtros uppdraget att fördela statsanslaget till folkbildningen, dels en övergång från regelstyrning till målstyrning av folkhögskolor och studieförbund. Skolöverstyrelsen hade intill dess ansvarat för statsbidragstilldelning och tillsyn av folkhögskolor och studieförbund. 1991, i samband med andra skolreformer, avvecklas Skolöverstyrelsen och den nya myndigheten Skolverket bildas.

Redan 1989 hade dåvarande skolminister Göran Persson vid en konferens anordnad av bland andra Rörelsefolkhögskolornas intresseorganisation (RIO), klargjort att ansvaret för folkbildningen borde decentraliseras. Göran Persson drev ju också linjen att skolan skulle kommunaliseras. Förändringen föregicks av utredningar samt en proposition 1991 (Regeringens proposition 1990/91:82 om

folkbildning). Folkhögskolekommittén 1988-90 hade som direktiv att se på folkhögskolan i förhållande till annan vuxenutbildning, eventuellt avgränsa mot andra skolformer och utvärdera allmän kurs, de yrkesinriktade kurserna samt samverkanskurserna. I praktiken förbereddes den stora reformeringen av folkbildningspolitiken parallellt med utredningsarbetet.

En avgörande fråga var vem som ska hantera folkbildningsfrågorna på central nivå, när Skolöverstyrelsens uppdrag försvinner. Svaret blir den ideella föreningen *Folkbildningsrådet*, som bildas 1991 och vars medlemmar är studieförbundens och folkhögskolornas intresseorganisationer. Nyordningen innebär att riksdagen beslutar om ett samlat anslag till folkbildningen och anger övergripande syften för stödet till verksamheten. Folkbildningsrådet anförtros vissa myndighetsuppdrag, där ett av de viktigaste var att fördela och följa upp statsanslaget till studieförbund och folkhögskolor. Nu införs ett gemensamt folkbildningsanslag till studieförbund och folkhögskolor, från att tidigare varit uppdelat i ett anslag till studieförbund och ett till folkhögskolor.

Med denna förändring etableras alltså en form av självförvaltning, där folkbildningens organisationer själva, genom medlemskap i Folkbildningsrådet, ska ta ansvar för fördelning och administration av statsbidrag till folkhögskolor och studieförbund samt för uppföljning och utvärdering av den folkbildnings-verksamhet som bedrivs. Utifrån statens övergripande syften ska folkhögskolor och studieförbund också själva formulera sina mål för verksamheten. Denna ordning har i stort sett varit oförändrad ända fram till i dag. Rent generellt speglar förändringen statens stora tillit till folkbildningens förmåga att förvalta det uppdrag som ges genom propositionen.

Synen på folkhögskolan

Den offentliga bilden av folkhögskolan, som den beskrivs i statens utredningar under denna tid, betonar folkhögskolornas frihet och förmåga att själva äga och driva sin verksamhet. Ofta används uttrycket skolform utan att folkhögskolan i formell mening var någon skolform. Folkhögskolan beskrivs allmänt som framgångsrik och som en arena för mångkulturella möten. Den enskilda folkhögskolan förväntas bli ännu tydligare i sin särart. Detta kan ses i perspektivet att vuxenutbildningen generellt expanderar under denna tid. Det är framför allt folkhögskolans breda kursutbud och en tydlig pedagogisk profil, som enligt staten ger folkhögskolan dess särart. De framtida uppgifter och utmaningar som anges handlar om att överbrygga utbildningsklyftor i samhället och att utgöra en kraft i det fria bildningsarbetet. Möjligheterna att bedriva yrkesutbildning betraktas dock som begränsade.

Syftena med stödet till folkbildningen

Som nämnts formulerar staten genom förändringen 1991 övergripande syften för stödet till folkbildningen. Av syftena framgår att folkbildningen ska bedriva verksamhet som syftar till att möjliggöra för människor att påverka sin livssituation, skapa engagemang och delta i samhällsutveckling genom att engagera sig politiskt, fackligt eller kulturellt. Folkbildningen ska vidare bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och utbildningsnivån. Personer som är socialt eller kulturellt missgynnade i samhället ska prioriteras. Folkhögskolans kurser ska även till form och arbetssätt utgöra ett alternativ till utbildning inom det offentliga skolsystemet och högskolan. I 1990-talets utredningar framhålls – liksom under tidigare decennier – folkhögskolans pedagogik och dess förmåga att nå särskilda målgrupper som positiv. Folkhögskolans möjligheter för personer med funktionsnedsättning lyfts särskilt fram.

Att särskilda målgrupper betonas så starkt kan ses som ett tecken på folkhögskolans allt mer betydande roll för olika samhällsuppdrag, som ofta har fokus just på särskilda målgrupper. Internatens betydelse framhålls fortfarande, men det signaleras också att folkhögskolorna behövs i

större städer, inte minst i storstädernas förortsområden, med en hög andel personer med låg formell utbildning.

1990-talet – inifrån och ut

Den stora förändringen med självförvaltning, Folkbildningsrådets tillkomst och övergången från regelstyrning till målstyrning får självfallet betydande konsekvenser för folkhögskolorna. I ett slag förändras balansen mellan staten och den fria folkbildningen. Folkbildningens organisationer var i hög grad involverade i den process som ledde fram till förändringen. Kanslichefen för RIO hade tillsammans med förbundssekreteraren i *Folkbildningsförbundet* (studieförbundens intresseorganisation) hösten 1990 från Utbildningsdepartementet ställts inför frågan om folkbildningen kunde åta sig vissa myndighetsuppgifter. Förändringen skulle också innebära att folkbildningen skulle ges självförvaltning och folkhögskoleförordningen minimeras (Mustel, 2002).

Att företrädare för folkbildningen medverkade i processen bekräftas av skrivningen i propositionen 1991 (prop. 1990/91:82 om folkbildning) som hänvisar till det folkbildningens "egna råd" som skolministern "erfarit" att Folkbildningsförbundet, Landstingsförbundet och RIO hade för avsikt att bilda" (Mustel, 2002). Den förestående förändringen diskuterades livligt inom folkbildningens organisationer och åsikterna var delade. SFHL argumenterade för ett fortsatt statligt förvaltnings- och tillsynsorgan för folkhögskolan. De såg de statligt reglerade lönerna som en garanti för statens ansvar för folkhögskolan och dess lärare (Mustel, 2002).

Balansförändringen reste också frågan hur folkbildningens gemensamma "röst" ska organiseras och samordnas. Medlemmarna hade det avgörande inflytandet i det nybildade Folkbildningsrådet. Här fanns Folkbildningsförbundet för studieförbunden, RIO för de rörelseägda folkhögskolorna och Sveriges Kommuner och Landsting, SKL, för de landstingsägda folkhögskolorna. RIO hade bildats 1963 i syfte att föra rörelseskolornas talan inför anslagsgivande myndigheter. Genom förändringen stärker intresseorganisationerna sin position som företrädare för folkhögskolan. Detta skapar en ny balans i hur uppfattningar och ställningstaganden om folkhögskolan formuleras "inifrån".

Konsekvenser av Folkbildningsrådets tillkomst

Folkhögskolan har alltid burit en form av självförvaltning, med en långtgående självständighet för varje enskild skola. Frånvaron av centrala kursplaner, friheten att självständigt forma undervisningen, anta deltagare och anställa lärare har varit kännetecknande för folkhögskolan. När nu statsanslagets hantering, genom Folkbildningsrådet, flyttas närmare folkhögskolan kan man därför säga att ett redan befintligt särdrag av självständighet förstärks. Samtidigt är det uppenbart att tillkomsten av Folkbildningsrådet innebär större fokus på för folkbildningen centrala *gemensamma* frågor, genom att studieförbund och folkhögskolor samlas och utvärderas under samma organisation. Även om folkhögskolan redan tidigare betraktats som del av folkbildningen i Sverige hade studieförbunden, i högre grad än folkhögskolorna, förknippats med begreppet folkbildning. Inom det nybildade Folkbildningsrådet växer successivt flera gemensamma funktioner fram. Här inlemmas *Folkhögskolornas informationstjänst* (FIN). Så småningom startar även *Folkbildningsnätet*, ett gemensamt intranät med ett datoriserat resurssystem för folkhögskolor och studieförbund, samt *Folkbildning – Learning for Active Citizenship* (FOLAC), en gemensam funktion för att främja folkbildningens internationella arbete.

Balansförskjutningar inom folkhögskolan

Ytterligare en konsekvens av Folkbildningsrådets tillkomst berör balansförhållandet, både på lokal och på central nivå, mellan olika aktörer inom folkhögskolesverige. SFHL har tidigare företrätt både lärarkåren och folkhögskolan. Decennierna innan 1990-talet förstärktes den fackliga rollen successivt, medan rollen som skolformsföreträdare försvagades. Genom Folkbildningsrådets grundande förlorar SFHL rollen som skolformsföreträdare. I stället tar nu huvudmannaföreträdare plats i Folkbildningsrådets styrelse (Runesdotter 2010).

Förändringen av den statliga folkbildningspolitiken innebär att styrningen av folkhögskolans inre organisation med skolråd, kursråd och lärarråd upphör liksom behörighetsregler för lärare och rektorer. På de enskilda folkhögskolorna innebär detta en rollförskjutning med ett tydligare partsförhållande mellan lärarrådet och rektor/skolstyrelse. En markant, och ytterst konkret, skillnad blir att löner och avtal nu ska hanteras lokalt på skolorna, från att tidigare varit statligt reglerade. Detta uppenbarar behovet att även organisera sig som arbetsgivare och arbetstigare.

Sammantaget innebär alltså 1990-talets nya statliga folkbildningspolitik en rad förändringar som direkt påverkar folkhögskolornas vardag – både i relationen till staten och även för folkhögskolans "inre liv". Folkbildningspolitiken kommer dock i allt väsentligt att bestå in i det nya seklet.

Beslutet om folkhögskolan som egen utbildningsform 2014

I juni 2014 fattar riksdagen beslut om folkbildningen utifrån regeringens proposition *Allas kunskap – allas bildning* (SOU 2013/14:172). Av beslutet följer att folkhögskolan ses som en egen utbildningsform inom det svenska utbildningssystemet. Riksdagen antar också ett nytt och självständigt mål för folkbildningspolitiken; "Folkbildningen ska ge alla möjlighet att tillsammans med andra öka sin kunskap och bildning för personlig utveckling och delaktighet i samhället" (sid 19, SOU 2013/14:172). Tidigare låg folkbildningen inom vuxenutbildningen och dess målformulering. Riksdagen markerade alltså såväl en egen målformulering för folkbildningen som att man ser folkhögskolan som egen utbildningsform

Det är detta tydliggörande av folkhögskolan som egen utbildningsform som står i fokus i denna artikel. Inför regeringens arbete med propositionen bereder Folkbildningsrådets medlemmar även frågan om en förnyelse av Folkbildningsrådet där rådets roll i myndighets ställe tydliggörs, dock inom ramen för en bibehållen självförvaltningsmodell, och där olika medlemsuppdrag återgår till medlemmarna. Det nya seklet har i övrigt hittills inte inneburit några avgörande förändringar av statens relation till folkbildningen, i alla fall inte jämfört med övergången till självförvaltning 1991.

Fortfarande har folkbildningen ett starkt politiskt stöd i Sveriges riksdag. Ett tydligt tecken på detta är att två olika regeringar – den socialdemokratiska 2006 och alliansregeringen 2014 – har lagt fram propositioner om folkbildningen som båda har betonat folkbildningens – och folkhögskolornas – positiva betydelse i samhället. Båda propositionerna har fått brett stöd i riksdagen. Trots avsaknaden av större systemförändringar sker kontinuerligt förskjutningar i statens förhållande till folkhögskolorna. En tydlig tendens är ökningen av de riktade uppdragen till folkhögskolorna, exempelvis insatser med unga arbetslösa och med nyanlända. Ett annat tecken i tiden, inte minst som en följd av den senaste propositionen, är ett ökande intresse från statens sida att följa upp och utvärdera folkbildningens insatser.

Inifrån och ut

Aktiviteten var stor bland folkhögskolans organisationer inför folkbildningspropositionen 2014. En längre tids intern diskussion hade förts kring Folkbildningsrådets dubbla roll, med uppdrag som företrädare både för staten och för medlemmarna. En fråga på agendan gällde i vilken grad företrädare för bidragsmottagarna – alltså rådets medlemmar – direkt skulle vara involverade i fördelning av statsbidraget. Folkbildningsrådet hade intill dess haft direkt utsedda företrädare från medlemmarna i styrelse och i olika beredningsorgan. Diskussionerna ledde till att man 2012 kom överens om att genomföra en översyn av Folkbildningsrådets styrning, organisation och verksamhet.

I skrivelsen *Ett förnyat Folkbildningsråd – förslag till riktlinjer för Folkbildningsrådets styrning, organisation och verksamhet*, antagen av Folkbildningsrådets representantskapsmöte 2013, formulerar medlemmarna RIO, SKL och Studieförbunden (tidigare Folkbildningsförbundet) en förnyelse av Folkbildningsrådets uppdrag. Uppgifter som tidigare utförts på uppdrag av medlemmarna skulle nu återgå till intresseorganisationerna, samtidigt som Folkbildningsrådets myndighetsuppdrag skulle renodlas och tydliggöras. Folkbildningsrådets styrelse skulle utses av representantskapet och dess ledamöter vara fristående från medlemsorganisationerna. Utformning av kriterier och villkor för statsbidraget skulle också handhas av Folkbildningsrådet utan medlemmarnas och bidragsmottagarnas medverkan i olika beredningsgrupper.

Av skrivelsen framgår tydligt att Folkbildningsrådets frihet, självständighet och roll inom ramen för en självförvaltningsmodell ska bevaras, men en önskan om ett vidgat nationellt myndighetsuppdrag uttrycks. Skrivelsen anger tre bevakningsområden i rådets myndighetsuppdrag för folkhögskolor:

- att bevaka och stärka skolformen folkhögskola i såväl de svenska som europeiska utbildningssystemen,
- att vårda, bevaka och informera om systemet med ett delat ansvar för folkbildningens finansiering mellan stat, landsting/region och kommun,
- att säkerställa rättssäkerhetsaspekter för den enskilde studerande.

Regeringen hörsammade intresseorganisationernas ståndpunkter och Folkbildningsrådets förändrade roll verifierades i folkbildningspropositionen 2014. Många kontakter fanns med Utbildningsdepartementet i samband med arbetet med folkbildningspropositionen, utifrån diskussionen om Folkbildningsrådets förändrade roll. För folkhögskolornas intresseorganisationer föll det sig naturligt att specifikt diskutera folkhögskolans framtida roll och ställning. I diskussionen kring ett reformerat Folkbildningsråd kom det nya uppdraget att "bevaka skolformen folkhögskola" att skrivas in i stadgarna för rådet (*Ett förnyat Folkbildningsråd – förslag till riktlinjer för Folkbildningsrådets styrning, organisation och verksamhet*). Efter propositionen justerades formuleringen till att "bevaka utbildningsformen folkhögskola".

I dialog med Utbildningsdepartementets statssekreterare och statsråd poängterade folkhögskolans företrädare vikten av folkhögskolans frihet – möjligheten att göra självständiga insatser, utifrån egna behovsanalyser och prioriteringar. Risken finns annars att folkhögskolan utvecklas till en stödsats inom andra aktörers system (till exempel gymnasieskola, socialtjänst, arbetsförmedling). Det är i stället bättre, menade man, att folkhögskolan får ökade förutsättningar att verka självständigt, inom ramen för ett generellt stöd.

Diskussionerna bidrog till att stärka argumenten för att folkhögskolan skulle vara en egen *skolform* – vilket var det begrepp som inledningsvis användes. I möten och samtal formuleras från departementets sida att folkhögskolan då lämpligen skulle betraktas som en *egen utbildningsform*.

Argumentet för detta begreppsval var just att behålla en distinktion mellan de skolformer som är skollagsreglerade och förknippas med de formella delarna av utbildningssystemet och den friare form som folkhögskolorna representerar.

Konsekvens för folkhögskolornas intresseorganisationer

Medlemmarnas beslut om ett förnyat Folkbildningsråd innebar att de så kallade medlemsuppdragen skulle återgå till medlemmarna. I själva verket hade rådet successivt utvecklats till en samlingsplats för idé- och verksamhetsutveckling med skrifter, seminarier och konferenser. Rollerna mellan Folkbildningsrådet, dess medlemsorganisationer och enskilda intresseorganisationer hade förändrats och gränsdragningen blivit oklar.

Medlemsuppdragen kom att återgå till medlemmarna vilket i praktiken innebar, för folkhögskolornas del, de olika intresseorganisationerna. Utöver Rörsefolkshögskolornas intresseorganisation, RIO finns även Folkhögskoleföreningen inom SKL (Fhf) som organiserar förtroendevalda företrädare för landets folkhögskolor med regioner/landsting som huvudmän. Offentligägda folkhögskolors intresseorganisation (OFI), som i sin tur organiserar rektorer för folkhögskolor med regioner/landsting som huvudmän. De tre intresseorganisationerna RIO, Fhf och OFI etablerar 2014 Folkhögskolornas serviceorganisation (FSO), som tog över ansvaret från Folkbildningsrådet för Folkhögskolans informationstjänst (FIN) och Folkbildningsnätet. Redan 2012 hade RIO tagit ansvaret för folkhögskolornas internationella arbete, genom FOLAC som nu också kom att ingå i FSOs organisation.

FSO har utvecklats till en för folkhögskolorna gemensam funktion för marknadsföring, fortbildning, internationella och digitala frågor samt stöd för kvalitetsutveckling. Folkhögskolornas intresseorganisationer har genom FSO skapat förutsättningar för en nationell och självständig plattform för utbildningsformen folkhögskola. Det tydliggörs också genom att intresseorganisationerna etablerat en gemensam webbplats för utbildningsformen folkhögskola; www.sverigesfolkhogskolor.se samt flyttat till gemensamma lokaler efter att tidigare varit samlokaliserade med Folkbildningsrådet.

Samhällsuppdrag – möjligheter och utmaningar

Framgångarna för folkhögskolan – bekräftat i en rad utvärderingar – har gjort folkhögskolorna attraktiv för olika samhällsuppdrag. Ett par exempel är *Studiemotiverande folkhögskolekurs* (SMF) för de utan gymnasieexamen och *Etableringskurs* för nyanlända. Uppdragen har ökat i omfattning på senare år, och ofta gällt särskilda målgrupper. Detta har bidragit till att folkhögskolornas deltagarsammansättning har förändrats mot fler yngre deltagare, personer med funktionsnedsättning samt deltagare med utländsk bakgrund.

Under 2016 fanns det dryga 6000 deltagare i SMF och i Etableringskurs, att jämföras med totalt cirka 28000 deltagare i folkhögskolans långa kurser (Folkbildningsrådet, 2017). Samhällsuppdragen är numera att betrakta som en självklar del av verksamheten vid folkhögskolorna. Den pedagogik och de arbetsmetoder som används i de långa kurserna är också basen för hur undervisning och verksamhet bedrivs i dessa kurser, givetvis med anpassning till uppdragets art och till målgrupperna. För många deltagare ger dessa kurser goda erfarenheter – och möjligheter att komma vidare i fortsatta studier eller arbete. Det innebär samtidigt utmaningar för folkhögskolan att hantera uppdragen, inte minst organisatoriskt och ekonomiskt. Samhällsuppdragen är dock ingen nyhet. Faktum är att folkhögskolan, historiskt sett, vuxit och utvecklats genom att många riktade samhällsuppdrag efter hand kommit att integreras i det statliga folkbildningsanslaget. 1990-talets

Kunskapslyft kom att bli en del av ordinarie anslag. SMF, Studiemotiverande folkhögskolekurs, som infördes 2010 har nu permanentats.

Fler samverkanspartner och arenor

Numera har folkhögskolorna fler kontaktytor än tidigare, exempelvis i relation till kommunerna, där huvudmannskapet finns för grundskola, gymnasieskola, SFI och Komvux. Även insatser inom arbetsmarknadsområdet och med nyanlända innebär ökad samverkan med olika aktörer. Det faktum att utbildningsplatser i större utsträckning än tidigare upphandlas av kommuner, innebär också att folkhögskolan behöver odla sina relationer till olika kommunala verksamheter. SMF och Etableringskurser finansieras av Arbetsförmedlingen efter avtal med Folkbildningsrådet. Det har inneburit en ytterligare relation och en inte alldeles enkel byråkrati att förhålla sig till för folkhögskolan. Utöver den kommunala nivån kan folkhögskolan relatera till regionala processer, genom regionala utvecklingsplaner, kompetensplattformar och kulturplaner. Även till internationella och europeiska sammanhang, exempelvis inom ramen för Europeiska socialfonden och vad gäller valideringsfrågor samt deltagande i EQF (European Qualification Framework) en europeisk referensram för olika länders kvalifikationssystem. Sammantaget gör det att utbildningsformen folkhögskola har fler och kanske mer komplexa relationer att förhålla sig till i dag jämfört med tidigare och då inte enbart i förhållande till olika nationella system. Utvecklingen innebär utmaningar – men öppnar också nya möjligheter för folkhögskolan som ett självständigt och samtidsrelevant utbildningsalternativ i samhället.

Utifrån och in

Regeringens propositionen *Allas kunskap – allas bildning* (Prop. 2013/14:172) anger folkhögskolan som en egen utbildningsform i utbildningssystemet. Klargörandet innebär en tillit till folkhögskolan och att folkhögskolan ses som självklar del inom utbildningssektorn, parallell med skola, universitet, högskola, yrkeshögskola etc. Så har det visserligen i praktiken varit tidigare, men skrivningen tydliggör detta ytterligare.

Folkhögskolans frihet och självständighet är skälet till att folkhögskolan formuleras och definieras som en egen utbildningsform. I relation till detta grundläggande konstaterande anges i propositionen ett antal kännetecken för utbildningsformen folkhögskola som kan sammanfattas enligt följande:

- Demokratiskt arbetssätt.
- Deltagarinflytande.
- Mångfald i kursutbudet.
- Stor flexibilitet i verksamhetsutveckling och förnyelse.
- En holistisk människo- och kunskapsyn som ligger till grund för skolans hela bildningsmiljö.

Med beslutet om att folkhögskolan ges status som en egen utbildningsform, följer också förpliktelser. Verksamheten inom folkhögskolan ska kunna granskas, och dess särskilda kännetecken i relation till andra utbildningsformer ska tydliggöras.

Eget mål för folkbildningen

Propositionen 2014 formulerar för första gången ett särskilt mål för folkbildningspolitiken. Skälet som anges till ett eget mål är att det klargör statens intentioner med folkbildningspolitiken. Det folkbildningspolitiska målet betonar att folkbildningens målgrupper är bredare än

vuxenutbildningens. Målet är öppet formulerat och positionerar folkbildningen genom att inrymma begrepp som "kunskap", "bildning", "personlig utveckling" och "delaktighet".

Folkbildningens frihet värderas högt i proposition från 2014. Folkbildningsrådets roll med både myndighets- och medlemsuppdrag diskuteras. Man konstaterar att rådets medlemmar gjort en översyn som bland annat resulterat i ett självständigare förhållande mellan rådets styrelse och företrädare för de som mottar samhällsstöd.

Ordningen med självförvaltning för folkbildningen bekräftas och den bör bestå tills vidare. Uppenbart är däremot ett ökat intresse från staten att utvärdera den folkbildningsverksamhet som sker med stöd av statsbidraget. Med den stora friheten i åtanke, är det kanske inte så anmärkningsvärt att staten vill följa upp och få en redovisning av den skattefinansierade folkbildningsverksamheten.

Folkbildningsrådet och folkhögskolan

I folkhögskolornas verksamhet finns moment som är relaterade till myndighetsutövning, exempelvis vad gäller behörighetsgivning, intygsformulering och studieomdömessättning. Detta har även, på nationell nivå, återverkningar för Folkbildningsrådets roll som samverkanspart med olika myndigheter.

Mot bakgrund av detta bedömer regeringen i propositionen att Folkbildningsrådets uppgifter behöver ses över. Folkbildningsrådet bör ha en roll att nationellt företräda den statsbidragsfinansierade folkhögskolan som utbildningsform. Som skäl för detta betonas just samarbetet med myndigheter och de överenskommelser som görs vid exempelvis uppdragsutbildning på folkhögskola och utformande av intyg för behörighet.

Ytterligare skäl för Folkbildningsrådets roll för utbildningsformen folkhögskola, är rådets uppdrag som remissinstans inom utbildningsområdet samt deras studeranderättsliga uppdrag gentemot folkhögskolestuderande.

Reflektioner

Vi har nu gjort nedslag i 1970- och 1990-talen som ett slags fond till 2014 års riksdagsbeslut om folkhögskolan som en egen utbildningsform i det svenska utbildningssystemet. Vad innebär då beslutet? I det här avsnittet summerar vi utvecklingen och reflekterar över några frågor som folkhögskolesverige har att möta i närtid. Avslutningsvis riktas blicken framåt och vi skisserar några områden för fortsatta tankar och samtal.

Genom historien har folkhögskolan idémässigt definierats "inifrån" av de lokala folkhögskolorna. Ett sätt att beskriva det är att folkhögskolan har varit "själdefinierad". Lärare, skolledare och förtroendevalda har varit de mest centrala aktörerna i den idémässiga utvecklingen. Man har dock under mycket lång tid haft offentliga anslag för verksamheten, vilket kopplat folkhögskolorna till staten. På båda dessa områden har det skett avgörande förändringar under de senaste decennierna.

Under 1970-talet kan man säga att folkhögskolan var idémässigt självdefinierad, men med en omfattande statlig regelstyrning. Vid 1990-talets ingång är folkhögskolan fortsatt idémässigt självdefinierad, men med Folkbildningsrådets etablering inträder självförvaltning av bidragshanteringen. Folkbildningsrådet utvidgar dock successivt sitt verksamhetsfält till att även gälla mer folkbildningsideologiska frågor.

Från 2014 sker en förändring av Folkbildningsrådet som av medlemmarna ges ett mer avsmalnat uppdrag. Konsekvensen blir att folkhögskolorna genom sina intresseorganisationer får ett starkare egenansvar för den idémässiga utvecklingen. Folkbildningsrådet har ett ansvar för utbildningsformen folkhögskola *som system*, med hantering av bidrag och uppföljning och får även ett nytt uppdrag att bevaka utbildningsformen folkhögskola i utbildningssystemet.

Det är med dessa senare förändringar, tillsammans med ett eget mål för folkbildningspolitiken, som det slutligen finns motiv och en mognad – kanske även en nödvändighet – att benämna folkhögskolan som en egen utbildningsform, vilket också sker i folkbildningspropositionen 2014. Men det går även att finna andra faktorer, som i mer eller mindre hög utsträckning, leder fram till beslutet att ge folkhögskolan status som egen utbildningsform inom utbildningssystemet.

Folkhögskolan – en del i ett föränderligt samhälle och utbildningssystem

Folkhögskolan har från sin tillkomst alltid funnits i relation och kontrast till olika skolformer. Så var det när folkhögskolan startade i Sverige för 150 åren, för att sedan utvecklas och expandera. Då beskrevs särarten i förhållande till folkskola, realskola och läroverk. Beskrivningar av folkhögskolans roll blev särskilt angelägna i samband med mer omfattande förändringar gjordes i det ordinarie skolsystemet. Det gäller till exempel i samband med införandet av enhetsskolan under 1950-talet. På motsvarande sätt utvecklades diskussionerna i samband med 1960-talets gymnasiereform och vid Kunskapslyftet under 1990-talet. På 2000-talet har folkhögskolan att förhålla sig till ett mer marknadsorienterat utbildningssystem med flera skolformer och många olika utbildningsanordnare.

Europeisk integration

Det europeiska samarbetet har inneburit att medborgare fritt kan röra sig över nationsgränser. Allt fler studerar och arbetar i andra EU-länder. Detta har dock inte inneburit att utbildningssystemen gjorts mer enhetliga. Det har emellertid medfört ett behov att tydliggöra och beskriva mångfalden i utbildningssystemen och göra dem mer kompatibla. Ett exempel är EQF (*European Qualification Framework*), en gemensam europeisk referensram och ett "översättningssystem" som beskriver olika länders utbildnings- och kvalifikationssystem och underlättar medborgarnas möjligheter till studier och arbete i olika regioner och länder. EQF ska göra det lättare att läsa, förstå och jämföra kvalifikationer från olika länder och system. Folkhögskolan – som egen utbildningsform – medverkar i dessa processer.

Mångfald av relationer

Folkhögskolorna samspekar i högre grad än tidigare med aktörer på såväl nationell, regional och kommunal nivå. Detta speglar en trend i samhället där samverkan värdesätts högt och där regioner och kommuner får allt större ansvar inom olika samhällsområden – utbildning, kultur, kompetensförsörjning och integration för att nämna några. Utvecklingen innebär att folkhögskolorna nu behöver bevaka frågor och utveckla kontakter med aktörer inom olika samhällssektorer. Detta är en utmaning för folkhögskolorna. Det är möjligt att kommunikation och samarbete kan underlättas, och även i högre grad samordnas, med folkhögskolan definierad som egen utbildningsform i utbildningssystemet.

Relation till övrig folkbildning

Folkhögskolans särart behöver också beskrivas i förhållande till övrig folkbildning. Före 1991 hade statens regelsystem olika "hantering" av stödet till studieförbunden och till folkhögskolorna. Då fanns särarterna mellan dessa, som i dag gemensamt beskrivs som folkbildning, angivna i statliga målformuleringar, förordningar och regelsystem. Folkbildningsrådets konstruktion, och ett

sammanhållet statligt folkbildningsanslag, har inneburit en tydligare sammanlänkning av folkhögskolor och studieförbund. Med Folkbildningsrådets nya roll och folkhögskolan som egen utbildningsform är det möjligt att folkhögskolornas roll i de sammanhang som folkbildning beskrivs kommer att förändras.

Kännetecken – särart – utbildningsform

I beskrivningen av folkhögskolan betonas ofta att pedagogiken utgör särarten – det som skiljer folkhögskolan från andra skolformer. Det kan vara en riktig, men knappat fullständig, beskrivning. Många som verkar inom folkhögskolan är överens om att andra perspektiv än pedagogiken behövs för att definiera vad folkhögskolan som utbildningsform är.

En vidgad beskrivningsram måste även inrymma den självständighet som folkhögskolan har i förhållande till staten, liksom varje enskild folkhögskolas frihet att utforma sina kurser och profilera skolans inriktning, vilket bygger på en grundläggande tillit från statens sida. Det handlar alltså inte om enbart *en* dimension som konstituerar folkhögskolan utan det rör sig om en mängd olika kännetecken eller särarter som tillsammans formar utbildningsformen folkhögskola.

RIO, OFI och FhF beskriver i sitt gemensamma kvalitetsarbete olika kännetecken för utbildningsformen folkhögskola. De kan sammanfattas enligt följande:

Respektive skola *antar studerande självständigt och kan anställa de lärare man har behov av.*

Folkbildningsrådet fastställer villkor och riktlinjer för statsbidrag till folkhögskolorna, men i övrigt finns *inga nationella regelverk* som specifikt styr folkhögskolan.

Folkhögskolans verksamhet bedrivs *utan vinstuttag.*

Unikt för folkhögskolan är *studieomdömet* och rätten att *ge behörighet för högskolestudier.*

Utbildningsformen kan beskrivas som *fri och frivillig*, ett möjligt val för vuxna.

Andra kännetecken är ett *demokratiskt arbetssätt*, som bygger på deltagarnas delaktighet i utformande av studierna, i en nära samverkan mellan lärare och studerande.

De individuella förutsättningarna för lärande ges gott utrymme då folkhögskolan ofta arbetar med *mindre grupper och hög lärartäthet.*

Undervisningen präglas av en blandning mellan *teori och praktik.*

För många deltagare är folkhögskolornas *internat* en förutsättning för att kunna studera.

Civilsamhällets organisationer har ofta försörjt sitt behov av kompetensutveckling och *utbildning av anställda, förtroendevalda och ideella ledare* vid folkhögskolor.

Många folkhögskolor är en uppskattad mötesplats i det lokala närsamhället och intar en viktig roll i *lokalt och regionalt utvecklingsarbete.*

Det finns en *flexibilitet* och beredskap att förnya verksamheten som kan ses i ljuset av folkhögskolans självständighet.

Särdraget inom utbildningssystemet tydliggörs också genom en *egen lärar- och rektorsutbildning*.

Det är alltså summan av ett flertal kännetecken eller särarter i relation till andra skolformer och utbildningsanordnare som formar det vi i dag kommit att beteckna som utbildningsformen folkhögskola. Det var också den uppfattning som framfördes av folkhögskolans företrädare inför arbetet med folkbildningspropositionen 2014. För att tydliggöra folkhögskolans särart i förhållande till övriga skolformer formades begreppet "utbildningsformen folkhögskola".

Framtidstankar

Som egen utbildningsform bär folkhögskolorna ansvar att förvalta, utveckla och vara en medaktör i utbildningssammanhang, kulturliv och demokratidebatt – nationellt, regionalt och lokalt. Vilka framtida utmaningar och möjligheter kan anas? Ett snabbt skiftande utbildnings- och samhällspolitiskt klimat samt enskilda folkhögskolors olika förutsättningar gör att det är svårt att dra några långtgående slutsatser om utbildningsformens framtid. Några reflektioner kan dock göras.

Lokal förankring

Den utveckling och de förändringar vi beskrivit speglar i mångt och mycket skeenden på nationell nivå, i regering, riksdag, Folkbildningsrådet och i folkhögskolornas intresseorganisationer. Hur förankrad är diskussionen och förståelsen på enskilda folkhögskolor av att folkhögskolan nu har status som egen utbildningsform? Och vilken betydelse tillmäter man förändringen? Mycket annat av betydelse för enskilda folkhögskolor har också skett på det nationella planet parallellt med detta beslut; ett förändrat Folkbildningsråd, en ny fördelningsmodell för statsanslaget till folkhögskolorna, en ny serviceorganisation, FSO för folkhögskolorna med ett nytt nationellt folkhögskolekansli. Diskussion om hur det lokala hänger samman med det nationella påverkar säkert utbildningsformens förankring och förmåga att gemensamt hävda betydelsen av och vidareutveckla svensk folkhögskola.

Idémässig utveckling

Historiskt har folkhögskolan idémässigt definierats och diskuterats i möte mellan lärare, föreståndare/rektorer och förtroendevalda. Under lång tid låg en tyngdpunkt hos lärarna genom den starka rollen för lärarrådet och genom SFHL (numera Förbundet Folkhögskollärarna). Debatt och diskussion fördes vid rektors- och lärarmöten och i tidskriften Folkhögskolan. Från början av 1960-talet kom RIO till som en ytterligare aktör och senare folkhögskolläraryrket vid början av 1970-talet. När Folkbildningsrådet etableras organiserar sig de offentligägda folkhögskolorna genom Offentligägda folkhögskolors intresseorganisation (OFI) och Folkhögskoleföreningen inom SKL (FhF).

Folkhögskolans idémässiga utveckling formas självklart genom varje folkhögskolas agerande. Sannolikt finns även behov av en nationell och sammanhållen idédiskussion om utbildningsformen. Strukturer och förutsättningar för detta har förändrats och de senaste årens utveckling skapar nya möjligheter för en mer sammanhållen idédiskussion – som självklart hämtar näring från den praktiska, vardagliga verksamheten på de enskilda folkhögskolorna.

Ett nytt initiativ finns från intresseorganisationerna som tillsammans med Förbundet Folkhögskollärarna från hösten 2018 genomför ett Folkhögskoleforum där lärare, skolledare och förtroendevalda möts till seminarier, debatt och diskussion. Måhända en ny och utökad variant på gångna tiders folkhögskolemöten.

Att definieras av andra

Genom sin status som egen utbildningsform kan folkhögskolan få en tydligare roll i relation till olika samhällsaktörer och inom skilda politikområden. Detta åskådliggörs redan i dag genom folkhögskolornas olika samhällsuppdrag. Dessa riktar sig ofta till särskilda målgrupper där folkhögskolan anses kunna bidra med något som andra skolformer inte kan. Utvecklingen rymmer både möjligheter och risker. Många deltagare trivs och utvecklas på dessa kurser, vilket självklart är positivt. Risken är dock att utbildningsformen folkhögskola i ökad grad kommer styras och definieras av aktörer utanför folkhögskolan.

I diskussionen om folkhögskolan finns också starkt fokus på allmän kurs, med rätta, just för att allmän kurs ger många deltagare en annan chans att komma vidare i livet. En risk kan dock vara att utbildningsformens övriga kärnverksamhet, särskilda kurser (ofta inom det estetiska området och yrkesinriktade utbildningar), korta kurser samt mer öppen bildningsverksamhet som föreläsningar och kulturverksamhet hamnar i skymundan.

Folkhögskolan – en utbildningsform som inrymmer deltagares möjlighet att stärka sin identitet

Det är viktigt att beakta att det under folkhögskolans framväxt alltid har funnits en tillit till och ett tydligt fokus på deltagarnas möjlighet att forma verksamheten. Folkhögskolan som egen utbildningsform rymmer inte bara systemfrågor utan i allra högsta grad frågor om deltagarens perspektiv och möjligheter. Den studerande sätts inte bara i relation till folkhögskolans pedagogiska och didaktiska mångfald utan även hur en enskild individ blir stärkt i sin identitet på folkhögskola. Skälet till att folkhögskolan kan inrymma denna kapacitet – är att folkhögskolan är fri och levande, i ständig utveckling, och ges också utrymme för det. Genom folkhögskolestudier blir deltagaren erkänd och synliggjord som människa i en bildningsmiljö präglad av gemenskap, kommunikation, interaktion och tillit. Detta är också något som en folkhögskoledeltagare bär med sig, det skall betyda något annorlunda och speciellt att ha varit deltagare inom utbildningsformen folkhögskola.

Demokrati och kulturvärden

Som egen utbildningsform är folkhögskolorna en given aktör i civilsamhället och inom kulturområdet. Att både bevara och utveckla det som är utbildningsformens särarter på ett sätt som gagnar och säkerställer dess framtid är en spännande utmaning.

I detta perspektiv kan kanske begreppet ”medborgerlig bildning”, som vi tidigare berört, få en renässans. Människor – särskilt i en tid av filterbubblor och faktaresistens – behöver kompetenser som ger något mer än behörighet till högskola/universitet. Utbildningsformen folkhögskola är inte enbart en utbildningsanordnare utan även bärare av demokrati och kulturvärden som är avgörande för framtidens beslutsfattare och det goda medborgarskapet.

Utbildningsformen folkhögskola – och dess gränser

Att positionera och definiera utbildningsformen folkhögskola innebär att fundera över vad som ska rymmas inom begreppet – och vad som inte ska göra det. Ska all verksamhet som bedrivs av folkhögskolor betraktas som en del av utbildningsformen? Traditionellt har ”folkhögskolan” ofta beskrivits synonymt med de kurser som bedrivs inom ramen för statsanslaget till folkbildningen, det vill säga allmän och särskild kurs samt kortkurser. Den senaste tidens allt mer differentierade verksamhet, i form av uppdrag med särskild finansiering från kommuner, regioner, myndigheter etc, aktualiserar frågan om gränserna för utbildningsformen.

Med externa uppdrag följer ofta att anslagsgivarna anger ramar för och inriktning på verksamheten. Uppdragstagaren – folkhögskolan – har att förhålla sig till detta. Om allt ska rymmas inom utbildningsformen folkhögskola, enbart utifrån det faktum att verksamheten bedrivs av en folkhögskola, riskerar då värdet av utbildningsformen att devalveras och urvattnas? Det finns i dagsläget inget givet svar på dessa frågor. Det finns dock ett starkt stöd inom folkhögskolan för ett fortsatt generellt statligt och regionalt stöd till utbildningsformens kärnverksamhet – som ses både som en garant för folkhögskolornas självständighet och möjlighet att agera flexibelt och kreativt, för att möta medborgarnas och samhällets behov. Folkhögskolans frihet är en av nycklarna för att utbildningsformen skall kunna utvecklas i sin särart.

En tangerande fråga berör folkhögskolan som sammanhållen bildningsmiljö. Folkhögskolorna karakteriseras traditionellt av ett varierat utbud av kurser och deltagare som möts på en och samma fysiska plats. Detta har ofta framhållits som en del av folkhögskolans särart och positiva kännetecken. De senaste decennierna har vi sett en utveckling med allt fler folkhögskolefilialer och att en och samma folkhögskola bedriver en allt mer differentierad kursverksamhet på olika platser, samtidigt som internaten blir allt färre. Hur påverkar denna utveckling den idémässiga och de pedagogiska grunderna för folkhögskolan – och därmed bilden av utbildningsformen folkhögskola? Uppenbart är att utvecklingen med allt fler externa uppdrag och en tilltagande fysisk splittring av folkhögskolemiljön rymmer både möjligheter och risker.

Brytpunkten mellan folkhögskolornas autonomi och statens styrmekanismer måste ständigt vara i fokus och föremål för debatt. Samtalet om vad som utgör folkhögskola och utbildningsformen folkhögskola behöver ständigt hållas levande. Det ansvaret har vi som verksamma inom varje enskild folkhögskola men också folkhögskolans intresseorganisationer och andra företrädare.

Referenser

Litteratur

- Mustel. K. et al. Från rektorsförening till fackförbund – svenska folkhögskolornas lärarförbund 1902-2002. Leif Duprez Produktion, Stockholm. Civilen. Halmstad. 2002
- Runesdotter. C *I otakt med tiden? Folkhögskolorna i ett föränderligt fält*” Intellecta Infolog, Göteborg 2010

Propositioner och statliga utredningar

- Proposition 1974:28 Kungl. Maj:ts proposition angående den statliga kulturpolitiken
- Proposition 1976/77:55 Regeringens proposition om folkhögskolan
- Proposition 1990/91:82 om folkbildning
- Proposition 2005/06:192 *Lära, växa förändra*
- Proposition 2013/14:172 *Allas kunskap – allas bildning*
- SOU 1976:16 *Folkhögskolan huvudbetänkande avgivet av 1973 års folkhögskoleutredning*
- SOU 1977:8 no2 *Folkhögskolan slutbetänkande av 1973 års folkhögskoleutredning*

SOU 1989:97 Vad händer med folkhögskolan? *En fakta- och debattbok från folkhögskolekommittén*

SOU 1990:65 Folkhögskolan i framtidsperspektiv *betänkande från folkhögskolekommittén*

Övrigt

Ett förnyat Folkbildningsråd – *Förslag till riktlinjer för Folkbildningsrådets styrning, organisation och verksamhet*. Skrivelse från Folkbildningsrådets medlemmar: RIO, Folkbildningsförbundet och SKL, 2013.

Folkbildningsrådet, Årsredovisning med verksamhetsberättelse 2016, FBR 2017